

Buchbesprechungen

Michiel van Kempen, Bert Paasman, Noraly Beyer: Album van de Caraïbische poëzie, Amsterdam: Rubinstein, 2022. 256 S. 34,99 €

In 2022 verscheen met het *Album van de Caraïbische poëzie* het pendant van het *Album van de Indische poëzie* van acht jaar eerder (2014). Daarmee is de poëzie uit de voormalige Nederlandse koloniale gebieden in de Caraïbische regio en in Indonesië in twee grote bloemlezingen in kaart gebracht. Het *Album van de Caraïbische poëzie* bevat rond 130 korte en toegankelijke gedichten uit of met betrekking tot Suriname, de Benedenwindse eilanden Bonaire, Curaçao en Aruba en de Bovenwindse eilanden Saba, Sint Eustatius en Sint Maarten. Naast gedichten zijn ook veel liederen opgenomen die aansluiten bij de mondelinge cultuur van het caraïbisch ge-

bied van de afgelopen eeuwen. Ook tekstsoorten die niet meteen als literair worden beschouwd, zoals reclameteksten, zijn vertegenwoordigd en dragen bij aan het brede en gevarieerde perspectief op de Caraïbische poëzie van de zeventiende eeuw tot vandaag.

Meer dan het *Album voor Indische poëzie* slaagt het *Album voor Caraïbisch poëzie* in de poging om een te koloniaal perspectief vanuit het ‘moederland’ te vermijden. Natuurlijk is dit perspectief in een bundel met voor een groot deel Nederlandstalige poëzie altijd aanwezig. Maar de uitgevers Michiel van Kempen (bijzonder hoogleraar West-Indische letteren aan de Universiteit van Amsterdam) en Bert Paasman (emeritus-hoogleraar Koloniale en postkoloniale cultuur- en literatuurgeschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam) weten ook het perspectief van mensen met een niet-Europese achtergrond gewicht te geven. Zij benadrukken dat het Caraïbisch gebied en Nederland al lang een collectief geheugen delen. Er zijn veel mensen in diens biografie zowel Nederland als het Caraïbisch gebied een belangrijke plek innemen. De culturen van de twee gebieden zijn sinds vierhonderd jaar met elkaar verweven. Net zo essentieel als het benadrukken van vriendschappelijke en verrijkende contacten is het volgens de uitgevers om te beklemtonen dat het ook gaat om “vier eeuwen [...] vol pijn – en juist pijn nagelt zich vaak in het geheugen vast, zelfs al wordt soms ook geprobeerd die te verdringen.”

Het album doet niet mee aan het verdringen en probeert de verschillende perspectieven uit de verf te laten komen. Volgens Van Kempen en Paasman kan juist de literatuur – en in het bijzonder de poëzie – recht doen aan “het hele scala van emoties en gedachten die opkomen bij deze trans-Atlantische relatie”. Waar in het *Indisch album* een strikte scheiding tussen het hoofdstuk over “het koloniale leven” met Nederlandse auteurs en het hoofdstuk over “leven en cultuur van de inheemse bevolking” (veelal ook vanuit Nederlands perspectief) wordt gemaakt, vloeien in het *Caraïbisch album* in het hoofdstuk over “Dagelijks leven” Nederlandse en andere perspectieven in elkaar over. Bovendien krijgen tot slaaf gemaakte mensen en contractarbeiders eigen hoofdstukken (“Leven in slavernij” en “Aziaten en contractarbeid”) met indrin-

gende teksten over de ondragelijke situatie en de manieren waarop mensen hiermee alsnog probeerden om te gaan. Een duidelijk gebaar is ook het integreren van poëzie in oorspronkelijke talen omdat "hun klankenrijkdom en precisie een wereld oproepen die niet altijd goed te vertalen is in het Nederlands". Zo vinden lezers ook gedichten in het Papiaments en Spaans van de Benedenwindse eilanden, in het Engels van de Bovenwinden en in het Sranantongo van de Afro-Surinamers, in het Sarnámi van de Hindoestanen, het Surinaam-Javaans en in de talen van de Surinaamse indigene bevolking en marrons.

Het verbaast niet dat op deze manier het beeld van een onuitputtelijk rijke Caraïbische literatuur ontstaat die veel leesplezier en authentieke perspectieven (ook voor in de klas) biedt. Het album is gecombineerd met een website (*Caraïbisch-Uitzicht*) en biedt bij een selectie van gedichten online-audio-opnames aan. Tel hierbij op dat dit koffietafelboek mooi is opgemaakt met prachtige illustraties en deze bloemlezing wordt een *musthave* voor iedereen die in een breed en postkoloniaal perspectief op de Nederlandse literatuur geïnteresseerd is.

Amsterdam

Beatrix van Dam

Henk Den Heijer: Nederlands slavernijverleden. Historische inzichten en het debat nu. Zutphen: Uitgeverij Walburg Pers B.V. 2021 320 S. ISBN 9789462494930. €29,99.

Die Beschäftigung mit der kolonialen Vergangenheit hat in den Niederlanden und anderen europäischen Ländern Hochkonjunktur. War sie, und in diesem Zusammenhang auch die Erforschung der Rolle der Niederlande im Handel mit versklavten Menschen, noch bis vor einiger Zeit eher ein Forschungsgegenstand, so ist die Debatte nun längst in der gesamten Gesellschaft angekommen. Hierbei kann das Buch von Den Heijer einen wertvollen Beitrag leisten.

Allen, die sich im Zuge der Unterrichtsvorbereitung im Fach Niederländisch in der gymnasialen Oberstufe mit dieser Thematik beschäftigen, sei dieses Buch ausdrücklich empfohlen. Es zeichnet ein eindrückliches und zugleich nuanciertes Bild vom niederländischen Beitrag am Atlantischen Sklavenhandel und der Ausbeutung versklavter Menschen aus Afrika in den Plantagekolonien.

Nederlands Slavernijverleden ist in sechs Kapitel eingeteilt: Fürsprecher und Gegner im 17. und 18. Jahrhundert, Sklavenhandel, Sklaverei in den Kolonien, Widerstand, Abschaffung der Sklaverei und die wirtschaftlichen Folgen. Es enthält zahlreiche Quellen, Abbildungen, Verweise und Berichte, von denen der Autor völlig zu Recht angibt, dass diese nahezu ausschließlich die europäi-

sche Sicht der Dinge beschreiben. Versklavte Menschen hatten nicht die Möglichkeit, ihre Perspektive schriftlich festzuhalten. Neben den historischen Belegen werden auch immer wieder Fragen nach der moralischen Einstellung der Niederländer tangiert. „Als historicus probeer ik te begrijpen hoe het proces van het als normaal accepteren van slavernij naar het afkeuren ervan is verlopen. Dat beoog ik met dit boek.“ (S. 10). Das macht das Buch sicher besonders. Selbst nennt er sein Werk „een ongemakkelijk boek“. Es geht ihm nicht um „gut“ und „schlecht“ und die Bewertung eines menschenverachtenden Systems nach heutigen Maßstäben. Nein, er schreckt nicht davor zurück, die damaligen ökonomischen und gesellschaftlichen Vorteile vom Sklavenhandel und die Sichtweisen der Befürworter und Nutznießer sachlich zu benennen: Argumente, die nach heutigen Vorstellungen keinesfalls mehr tragbar sind. Dabei lernt man mit etwas Unbehagen aber auch, dass nicht alle heutigen Denkschemata zu stimmen scheinen: Die Amsterdamer Grachtenhäuser, denen man oft nachsagt, sie seien durch den Sklavenhandel finanziert worden, waren schon erbaut, als dieser erst aufblühte; Afrikaner handelten selbst ebenfalls mit Sklaven und verkauften diese an die Europäer und die Kirche nahm eine höchst ambivalente und uneinheitliche Position in der Debatte um die Sklaverei ein. Hier differenziert Den Heijer und legt den Schwerpunkt seiner Beschreibung auf die Organisation und das Funktionieren des Ankaufs, Transports und Verkaufs versklavter Menschen und auf ihr Leben in den Plantagen. Die Arbeit auf Kaffee-, Zucker-, oder Maisplantagen war geprägt von der Auffassung, dass Sklaven ein Besitztum seien, für das die Eigentümer durchaus sorgten - allerdings aus Kostengründen, denn der Ankauf war zeitintensiv und nicht billig. Nur durch die Arbeitskraft der versklavten Menschen waren die Plantagen rentabel genug – ein Erfolgsmodell schienen diese nicht gewesen zu sein. Den Heijer stellte sich die Frage, wie es gelang, dass einige wenige weiße Plantagenbesitzer so viele versklavte Menschen unter Kontrolle halten konnten.

Das Ende der Sklaverei beschreibt Den Heijer als langwierigen Prozess vom wirtschaftlichen Misserfolg und keineswegs als humanistische oder soziale Einsicht von der Gleichheit der Menschen. *Nederlands Slavernijverleden* führt die Fakten an, auch wenn diese unbequem sind.

Im Schlusskapitel geht der Autor auf das aktuelle gesellschaftliche Interesse an der Geschichte ein. Es gibt mehr Forschung, mehr Denkmäler und eine breitere Diskussion um vermeintliche Helden der Kolonialzeit und um die Bedeutung der Thematik im Schulunterricht. Den Heijer honoriert diese Entwicklung, positioniert sich hier aber auch recht deutlich. Die Verquickung mit *Black Lives Matter* oder *Zwarte Piet* berge die Gefahr, dass man meine, Rassismus sei erst in der Kolonialzeit oder durch die Sklaverei entstanden. Den Heijer stellt sich den harten Bandagen der Identitätspolitik entgegen und befürchtet eine Festschreibung von Kleingruppen auf eine Opfer- oder Täterrolle. An dieser Stelle verlässt Den Heijer seine neutrale Position als Historiker weitaus stärker als es in anderen Kapiteln der Fall ist, gibt den Lesenden aber genügend Raum für eigene Reflexion.

Im Ganzen ein sehr zugänglich geschriebenes Buch, das man auch ohne besondere Vorkenntnisse lesen kann. Es ist nicht unbedingt eine Lektüre für Schülerinnen und Schüler, aber wertvoll für diejenigen, die sie unterrichten, sowie andere Interessierte.

Münster

Veronika Wenzel

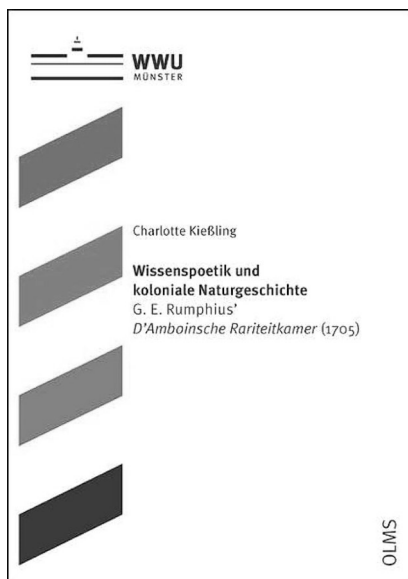
Charlotte Kießling: Wissenspoetik und koloniale Naturgeschichte, G. E. Rumphius' *D'Amboinsche Rariteitkamer* (1705). Hildesheim, Zürich/New York: Olms, 2022 (Schriften aus dem Haus der Niederlande 11) 394 S. ISBN 978-3-8405-1011-3. €30,90 (Druckausgabe), Open Acces Publication: urn:nbn:de:hbz:6-46019575564.

De uit Hessen afkomstige Georg Eberhard Rumpf (1627-1702) was als soldaat, later als koopman werkzaam voor de Verenigde Oostindische Compagnie. De voornaamste vruchten van zijn langjarige verblijf op Ambon zijn twee geïllustreerde handschriften die postuum in druk werden gepubliceerd: *D'Amboinsche Rariteitkamer* (1705) en *Het Amboinsche Kruidboek* (1741-1755). Hierin beschreef Rumphius, aldus de gelatiniseerde geleerdennaam die hij vanaf 1657 voerde, de natuur van de Molukken: flora, mariene fauna, gesteentes en mineralen. In 1681 werd hij benoemd tot corresponderend lid van de Schweinfurtse Academia Naturae Curiosorum in Schweinfurt, alwaar hij de eretitel „Plinius Indicus” kreeg. Uit een andere, later toegekende bijnaam, „De blinde ziener van Ambon”, spreekt bewondering voor de wetenschappelijke volharding voor een onderzoeker die, nadat hij in 1669/1670 door gauwe staar blind was geworden, letterlijk

op de tast doorging met zijn onderzoek. Deze bewondering kenmerkt ook het traditionele beeld van Rumphius als aartsvader van de Indische botanie (die bovendien een tolerant-open houding tegenover de inlandse bevolking zou bezitten, ook naar voren komend in diens huwelijk met een Molukse vrouw). Zo vond in 1990 een Nederlandse 'Rumphius Biohistorische Expeditie naar Ambon' plaats in de voetsporen van de bewonderde geleerde.

Charlotte Kießling slaat een andere weg in dan dit platgetreden biografisch-heroïserende pad en beschouwt in haar Keulse proefschrift *D'Amboinsche Rariteitkamer* tegen de achtergrond van de koloniale machtsverhoudingen, waarbij ze productie en receptie van natuurwetenschappelijke kennis opvat als circulatie in het contact tussen Aziatische en Europese acteurs. Haar hypothese is dat Rumphius' werk onderworpen is aan een koloniale kennispoëtica (*Wissenspoetik*): als Europeaan bestudeerde Rumphius immers de natuur van een ver van Europa verwijderd gebied, hierbij zullen asymmetrische machtsverhoudingen een rol hebben gespeeld, die in de presentatiewijzen van de tekst zichtbaar worden.

Na twee inleidende hoofdstukken over Rumphius, koloniale natuurlijke historie, de stand van onderzoek, onderzoeksvraag, methode en theoretisch kader, wordt *D'Amboinsche Rariteitkamer* in drie hoofdstukken op evenzovele aspecten nader geanalyseerd: ordeningen van kennis, aanschouwelijkheid en meerstemmigheid. Omdat Rumphius deze categorieën niet of nauwelijks expliciet reflecteert, was een nauwkeurige analyse van de tekst als geheel noodzakelijk.

In de analyse van de kennisordening (*Wissensordnungen*) wordt allereerst uiteengezet dat het werk is ingedeeld in drie boeken die corresponderen met verschillende rijken der natuur: schaaldieren, schelpdieren, mineralen. Elk boek bestaat uit meerdere lemmata waarin individuele soorten worden beschreven. Geloof in gezaghebbende autoriteiten gaat bij Rumphius hand in hand met empirie. Binnen de lemmata zijn dan ook zeer uiteenlopende presentatiewijzen te onderscheiden: naast beschrijvingen, lijsten, verslagen van experimenten, een lyrische tekst, commentaren, autobiografische gegevens, passages uit brieven zijn dat ook vertellingen, al dan niet uit de mond van de lokale bevolking. Zo vertelt Rumphius dat de staart van een bepaalde heremietkreeft door de bevolking in gestoten vorm wordt gebruikt als pijnstillend middel bij steken van giftige vissen. In de vorm van lijsten en nummeringen wordt de exotische natuur gesystematiseerd en voor de Europese verzamelaar tot handelsobject gereduceerd. Een verdere secundaire systematisering vindt plaats door middel van paraten periteksten: inhoudsopgave, concordantie, register, index. Voor de presentatie van indigene kennis zoals die wordt aangedragen door de lokale mensen heeft Kiefling bijzondere aandacht, omdat hier het aandeel van de gekoloniseerde bevolking binnen de hiërarchie van de kennisproductie naar voren komt. Ze komt tot de conclusie dat Rumphius aan deze lokale kennis, die veelal verbonden is met magie, heidens geloof en eigen sociale structuren, een ondergeschikt belang toekent: hij spreekt meer dan eens van het „onwetend volkje”; waarnemingen uit indigene mond worden als „ongelooflyk” afgedaan dan wel door proefnemingen of precies beschreven experimenten geverifieerd, en daarmee 'entzaubert'; vaak worden verhalen van de gekoloniseerde bevolking als onderhoudend element ingevoegd („D'inlanders verhaalen”), dat ook vanwege het mondelinge karakter minder status heeft dan de uit schriftelijke Europese bronnen gerefereerde gegevens. Alleen in het geval van de Chinese figuur Zhen He geeft Rumphius de verhalen die over deze Chinese figuur in omloop zijn, uitvoerig en commentaarloos weer; Kiefling betoogt dat hier sprake is van een persoonlijke identificatie met het eigen levensverhaal. In al deze gevallen is er volgens haar sprake van toeëigening.

De analysecategorie aanschouwelijkheid (*Anschaulichkeit*) is volgens Kiefling om twee redenen van belang. In het algemeen gesproken was het zaak voor de vroegmoderne natuurwetenschap zich op empirie te baseren, d.w.z. op zintuigelijke waarneming, waarbij visuele waarneming prioriteit had. Bij *D'Amboinsche Rariteitkamer* ging het bovendien om het beschrijven van een gekoloniseerde, dus vreemde en onbekende wereld, waarvan door middel van het medium boek met tekst en afbeeldingen bij de Europese lezer een beeld diende te worden opgeroepen. Reeds de metaforische titel *Rariteitkamer* evoceert de voorstelling van een kabinet waarin objecten worden verzameld en tentoongesteld. Het werk bevat dan ook talrijke afbeeldingen, die objecten weliswaar duidelijk, maar statisch en los van habitat en culturele context presenteren. Anders dan bijvoorbeeld Charles de Rocheforts *Histoire naturelles et morales des Isles Antilles* worden daarbij echter niet de machtsverhoudingen tussen kolonisator en gekoloniseerde tot uitdrukking gebracht (het voortdurende vergelijken met deze en een groot aantal andere wetenschapshistorische bronnen is in deze studie een sterk punt, omdat daardoor Rumphius' individuele aanpak goed duidelijk wordt). Ook in de tekst zijn strategieën ter vergroting van aanschouwelijkheid aan te wijzen, bv. vergelijkingen, beschrijvingen van bewegingen en van niet-visuele sensaties als geur en tastzin, beeldend vertelde verhalen, schilderijen van medische casussen, ooggetuigenverslagen in de ikvorm. Een gemeenschappelijk element van deze retorische middelen is volgens Kiefling het slaan van bruggen tussen vreemde natuur en Euro-

pese lezer, waarbij het echter de vraag is „in welke Richtung diese Brücke geschlagen wird.” (p. 250). Kießling betoogt dat de afbeeldingen met hun kabinetkarakter het object naar de Europese verzamelaar toe brengen, maar dat daarentegen de verhalen en andere tekstuele middelen de lezers en lezeressen in de kolonie verplaatsen. Dit laatste gebeurt echter steeds door de ogen van Rumphius als bemiddelaar, door de bril van de mannelijke natuurwetenschapper, zodat ook hier sprake is van koloniale inbezitname en toeëigening.

Bij het analyseren van de meerstemmigheid (*Mehrstimmigkeit*) stelt Kießling vast dat *D’Amboinsche Rariteitkamer* een meerstemmige tekst is. Ze brengt een verhelderend onderscheid aan tussen directe meerstemmigheid (bv. citaten van gezaghebbende auteurs, geïncorporeerde brieven van VOC-dienaren, directe rede in ooggetuigebeschrijvingen) en indirecte meerstemmigheid (beschrijvingen van gesprekken en ontmoetingen met personen die zelf niet direct aan het woord komen). Door deze differentiatie wordt duidelijk dat de lokale bevolking bij Rumphius weliswaar vaak, maar veelal slechts indirect aan het woord komt, en dat hun stemmen ondergeschikt zijn aan de gezaghebbende koloniale stem van Rumphius zelf. In een volgende marginaliserende stap, namelijk in de voor de druk door anderen toegevoegde teksten, wordt de stem van de bevolking geheel tot zwijgen gebracht en vervangen door een dialoog tussen de Europese bezorgers en de auteur Rumphius, een werkwijze die Kießling bestempelt als „Eurozentrierung” (p. 331).

In een uitvoerig Resümee plaats Kießling haar bevindingen in een breder kader. Ze concludeert dat *D’Amboinsche Rariteitkamer* een natuurwetenschappelijke tekst is die in dienst staat van de ideologische uitoefening van koloniale macht: „Koloniale Interessen und koloniale Sichtweisen sind mit in den Text eingeschrieben. Naturgeschichte ist ebenso wie Reiseliteratur eine Inszenierung der kolonialen Natur und lokaler Bevölkerungsgruppen.” (p. 347) Met dit slotakkoord sluit haar studie aan op de actualiteit. De afgelopen jaren is er immers sprake van een herbezinning op het Nederlandse koloniale verleden. Diverse Nederlandse kerken, gemeentes en provincies, alsmede de Nederlandse Bank, de regering en koning Willem Alexander hebben de afgelopen jaren excuses aangeboden voor de betrokkenheid bij de slavernij. De term ‘Gouden Eeuw’ wordt toenemend kritisch gehanteerd. Vroeger verheerlijkte helden als Jan Pieterszoon Coen en Michiel de Ruyter worden met andere ogen gezien. Aan dit maatschappelijk debat levert het proefschrift van Charlotte Kießling, voortgekomen uit Maria Leukers vruchtbare DFG-onderzoeksproject *Zirkulation in asiatisch-europäischen Wissensräumen*, een doordachte literatuurwetenschappelijk-wetenschapshistorische bijdrage. Deze eerste grondige letterkundige analyse van een natuurwetenschappelijke tekst is in hoge mate origineel. De theoretische inbedding is steeds glashelder; de talrijke vergelijkingen met andere wetenschapshistorische contemporaine werken zijn verhelderend en getuigen van brede belezenheid. Kießlings rijke studie blinkt uit door zorgvuldigheid, nuchterheid en voorzichtigheid en levert tegelijk een geprononceerde nieuwe visie op een markant Nederlands geleerde van de facettenrijke zeventiende eeuw.

Oldenburg

Hans Beelen

Goed idee! Niederländisch für Anfänger. Kurs- und Übungsbuch mit Audios und Videos, Stuttgart: Klett, 2023 (200 Seiten, ISBN 978-3-12-528606-1, € 25,99).

Die niederländische Sprache zu erlernen ist sicherlich immer eine gute Idee! Das im Jahr 2023 neu erschienene Lehrwerk *Goed idee!* vom Klett-Verlag schreibt sich genau diesen Gedanken auf seine Fahne und kann dabei auf ganzer Linie überzeugen. In den letzten Jahren sind besonders im Kontext Schule die kompetenzorientierten Lehrbücher der Reihe *Welkom! neu* und *Welkom in de klas!* mit ihrer auffallend orangefarbenen Titelseite vom Klett-Verlag erschienen. Mit seinem blauen Cover und einer freundlich lächelnden Niederländerin spricht dieses Unterrichtsbuch nun besonders erwachsene Lernende an. (Foto Cover)

Bei der Erstellung des Kursbuchs wirkte die niederländische Autorin Annemarie van den Brink sowie die erfahrenen *Welkom!* Autoren Doris Abitzsch und Stefan Sudhoff mit. Das gesamte Autoren-Team wurde beim Entstehungsprozess von Didaktikern der Universität Münster sowie weiteren erfahrenen Dozenten beratend unterstützt.

Das neue handlungs- und kommunikationsorientierte Lehrbuch ist besonders für den Einstieg in die niederländische Sprache zu empfehlen. Weiterhin gibt das sehr moderne Kursbuch für die Erwachsenenbildung einen guten Einblick in die niederländische sowie belgische Lebensart. In drei Bänden wird die Lehrwerksreihe die Niveaustufen A1, A2 sowie B1 des Gemeinsamen Europäischen Referenzrahmens für Sprachen (GER) abdecken. Im ausführlich dargestellten Inhaltsverzeichnis zeigt sich auf den ersten Blick die Schwerpunktsetzung des Unterrichtsbuchs. Neben Wortschatz, Grammatik und Aussprache rückt im hohen Maße die Kommunikationsschulung in den Fokus. Die Themen des 200-seitigen Kursbuchs entsprechen der Lebenswelt der Erwachsenen und sind in acht Lektionen aufgeteilt. So erlernen die Lernenden in der ersten Lektion „Nieuwe indrukken“ und der zweiten Lektion „Zo gaat dat“ etwa, wie sie sich in authentischen Sprechanschlüssen vorstellen bzw. sich im Café etwas bestellen können. Alle acht Lektionen beginnen mit einer Auftaktseite, die die Lernziele vorstellt und das Thema der Lektion in einer aktivierenden Aufgabe einführt. Die Seiten der einzelnen Lektionen sind in drei aufeinander aufbauende Lehreinheiten (A-C) unterteilt. Anders als bei anderen Unterrichtsbüchern gibt es in dieser Lehrwerksreihe kein klassisches Arbeitsbuch. Am Ende jeder Lektion findet sich ein Übungssteil mit dem Namen *Aan het werk!*. Dieser kann im eigentlichen Kursunterricht oder für das selbständige Lernen außerhalb der wöchentlichen Lerneinheiten eingesetzt werden, um dem Lernenden die Möglichkeit zu geben, die Unterrichtsinhalte zu vertiefen. Weiterhin folgt am Ende einer jeden Lektion eine Zusammenfassung der erlernten Redemittel, Grammatik und Aussprachephänomene, um sie nochmals zu wiederholen. Nach jeweils zwei Lektionen folgt ein *tussenstop*. An dieser Stelle kann das Wissen

gefestigt und vertieft werden. Jeder *tussenstop* endet mit einer Überprüfung des Gelernten (*op de proef gesteld*) und einer Lernreflexion (*veel geleerd*). Im Lehrwerk folgt nach den acht Lektionen eine ausführliche Übersicht der erlernten Grammatik sowie eine Übersicht zur Aussprache. Besonders bei der Übersicht zur Aussprache ist hervorzuheben, dass auch besondere Aussprachephänomene dargestellt werden (am Wortende wird das *sch* wie *s* ausgesprochen: fantastisch, Den Bosch). An dieser Stelle kann insbesondere der selbständige Lernende immer nachschlagen, wie die niederländischen Laute ausgesprochen werden und dadurch seine eigene Aussprache kontinuierlich verbessern. Zum Schluss folgt eine ausführliche und übersichtliche Wörterliste. Der Lernwortschatz ist fett gedruckt und wichtige Wortfelder sind blau markiert. Ferner kann der Wortschatz durch digitale Lernkarten erlernt werden. Alle Materialien wie z.B. die digitalen Lernkarten, Audios, Videos sowie weiteres Zusatzmaterial ist mit der kostenlosen App *Klett Augmented* auf dem Smartphone oder Tablet abrufbereit. Dies ermöglicht dem Lernenden eine optimale Vorbereitung bzw. Nachbereitung sowie das Selbststudium daheim. Das Kursbuch wird weiterhin durch ein Lösungsheft und einem Unterrichtshandbuch für Dozierende unterstützt.

Das selbständige Lernen wird innerhalb des Lehrwerks in besonders hohem Maße gefördert. Das vorhandene Lösungsheft, die wiederkehrenden Übungsteile innerhalb der einzelnen Lektionen sowie die Wiederholungen der Grammatik durch Lernvideos oder das digitale Schlüsselwörtertraining mit den wichtigsten Vokabeln der Lektion bieten die Möglichkeit, neue Kenntnisse eigenständig zu sichern und zu vertiefen.

Nicht nur im Kontext des selbständigen Lernens zeigt das Buch *Goed idee!* große Stärken und kann dadurch sehr gut in der Erwachsenenweiterbildung eingesetzt werden. Auch die Einbeziehung anderer Sprachen bietet eine ausgezeichnete Grundlage, um optimal die erlernten Fähigkeiten der niederländischen Sprache in vorhandene Sprachkenntnisse einzubetten. Durch das Konzept der Mehrsprachigkeit werden besonders erwachsene Fremdsprachlerner angesprochen, da die niederländische Fremdsprache vorwiegend als Tertiärsprache gelernt wird. Ein konkretes Beispiel zeigt sich im Kursbuch bei der Erstellung einer Einkaufsliste. Hier wird darauf verwiesen, das vorhandene Sprachwissen zu nutzen, um die Bedeutung eines Wortes zu verstehen (ndl. appel - dt. Apfel - engl. apple).

Die kontrastive Herangehensweise des Lehrwerks bei der Erläuterung von grammatikalischen Phänomenen ist ebenfalls für erwachsene Sprachlernende vorteilhaft, da durch kontrastive Vergleiche eine Distanz zur Erstsprache aufgebaut und dadurch eine hohe Reflexionsfähigkeit erlangt werden kann.

Das Kursbuch zeichnet sich durch die Vernetzung von analogen und digitalen Angeboten aus, die ein ganzheitliches Lernerlebnis im Kursverband sowie am eigenen Schreibtisch zu Hause ermöglichen. Dadurch entsteht ein effektives und motiviertes Lernen, da das Unterrichtsbuch eine optimale Orientierung durch klare Strukturen und Verknüpfungen aufweist. *Goed idee!* ist dabei ein abwechslungsreiches Lehrbuch, das intensive Spracharbeit mit breit gefächerten Einblicken in die Kultur des niederländischen Sprachraums verknüpft und zeigt von Anfang an lebensnahe Situationen und alltagstaugliche kommunikative Mittel auf, die zur mündlichen Interaktion führen. Beispielsweise werden in Lektion 1 Textnachrichten in einem Gruppenchat Übungsbestandteil. Gerade die Aufgabenstellungen mit generierten hohen Sprechanlässen lassen den Kursunterricht sehr lebendig erscheinen. Dies spiegelt sich auch in den interkulturell orientierten Lektionsthemen wider, die einen klaren Bezug zur Lebensrealität der Sprachlernenden aufzeigt. Besonders die Möglichkeit des digitalen Lernens führt bei den Kursteilnehmern zu einer erhöhten Motivation. Es gibt zusätz-

lich eine digitale Ausgabe von *Goed idee!* für einen noch flexibleren Niederländischunterricht, ein Schlüsselwörtertraining mit den wichtigsten Vokabeln der Lektion sowie Lernvideos zur Veranschaulichung von Grammatikphänomenen und zur Vermittlung von kulturellen Einblicken, in denen z.B. die Stadt Gent vorgestellt wird.

In der Zukunft wäre es zu begrüßen, wenn bei der Gestaltung der Aufgabenstellungen und Übungsformaten der Fokus stärker auf binnendifferenzierte Lernarrangements gelegt werden würde. Damit der Unterricht besonders in der Weiterbildung zum Lernerfolg der einzelnen Lernenden beitragen kann, muss der Unterricht so differenziert werden, dass fachliche Kompetenzen und Kenntnisse, personale Kompetenzen sowie der kulturelle und soziale Hintergrund der Kursteilnehmer ihre Berücksichtigung finden.

Der Klett-Verlag hat mit dem Lehrwerk *Goed idee!* ein lang erwartetes Standardwerk auf den Markt gebracht, das insbesondere den Erfordernissen der Weiterbildung (z.B. im Bereich der Volkshochschulen) gerecht wird und den Lernenden die niederländische Sprache in authentischen Sprechansätzen und unter Einbezug kultureller und medialer Vielfalt näherbringt. Für Lernende sind zudem der Übungsteil *Aan het werk!* im Anschluss an jede Lektion sowie die digitalen Zusatzmaterialien vorteilhaft, wodurch das selbständige Lernen gefördert wird.

Kerken

Sven Kohnen

Jaap Grave: De Internationale Vereniging voor Neerlandistiek, Hoe het groeide, Gent: Academia Press, 2022 (Lage Landen Studies 15) 282 S., kostenloser pdf-Download: <https://library.oapen.org/handle/20.500.12657/59394>

In 2020 vierde de Internationale Vereniging voor Neerlandistiek, opgericht in 1970, haar vijftigjarig jubileum. Ter gelegenheid daarvan beschreef Jaap Grave de geschiedenis van de deze belangenvereniging, die zich ten doel gesteld heeft de Neerlandistiek buiten Nederland en Vlaanderen te bevorderen. De ondertitel *Hoe het groeide* is toepasselijk, want in de beschreven periode heeft de IVN een opmerkelijke ontwikkeling doorgeemaakt.

Grave laat zien hoe al in de jaren vijftig van de vorige eeuw door de Rijksleerleer Walter Thys een begin werd gemaakt met het inventariseren van de stand van zaken en het verzamelen van gegevens over de buitengaats neerlandistiek, in een tijd dat er van overheidswege daarvoor niet of nauwelijks belangstelling was. Juist door dit beleidsvacuüm was er ruimte voor een sterke ontwikkeling. In 1961 wordt door o.m. Nico Jalink, oud-lector te Bonn, de zogeheten Werkcommissie opgericht, de voorloper van de IVN, die begint

met de organisatie van driejaarlijkse colloquia en het uitbrengen van een tijdschrift en een Docentenlijst.

In de jaren zestig wordt er veel gediscussieerd over gebrek aan lesmateriaal, de optimale kwalificatie van neerlandici in het buitenland en over pensioenvoorzieningen. Dit laatste punt zou later leiden tot de invoering van de zogeheten suppletieregeling, waarin in landen met een lage levensstandaard van overheidswege is voorzien in een aanvulling op het lokale salaris dat de docenten ontvangen.

In de jaren zeventig is er sprake van een groei, waarbij ook toenemend neerlandici uit o. m. de Sovjet-Unie toetreden. Het decennium van de jaren tachtig is betrekkelijk rustig, met geregelde driejaarlijkse colloquia en het verschijnen van de *Algemene Nederlandse Spraakkunst* (ANS) in 1984 op instigatie van de IVN, die zelf het tijdschrift *Neerlandistiek extra Muros* (NEM) uitbrengt. De verhouding met de Taalunie, tien jaar later dan de IVN opgericht in 1980, is gespannen omdat de vereniging en de ambtelijke beleidsorganisatie overlappende doelstellingen en verschillende bestuursculturen hebben, en de IVN financieel afhankelijk wordt van de subsidieverlenende Taalunie.

In de jaren negentig klinken de stemmen van nieuwe vakgroepen in Midden- en Oost-Europa luider. Omdat in NEM weinig artikelen uit de internationale neerlandistiek werden gepubliceerd, ontstond de indruk van een centrum-periferie-constellatie, waarbij de intramurale neerlandistiek het centrum zou vormen.

Vanaf 2009 wordt de IVN professioneler en wetenschappelijker van profiel. De sterke opstelling maakt zich bemerkbaar in de nieuwe naam van het tijdschrift: *Internationale Neerlandistiek*. Interdisciplinariteit en transnationalisme staan nu hoog in het vaandel. Ook met andere activiteiten, bv. de IVN-krant, de website, het tijdschrift VakTaal en de reeks Lage Landen Studies, timmert de vereniging aan de weg en is er duidelijker sprake van een professionele 'publieke representatie' (een begrip dat in Graves betoog, in het voetspoor van de wetenschapstheoreticus Bruno Latour, een centrale rol speelt).

Graves gedegen geschiedverhaal telt veertien hoofdstukken en is helder gestructureerd in perioden met cesuren (bv. 1976, 2009, 2015). Vanaf 1977 is vanwege het fragmentische materiaal de opzet eerder thematisch dan chronologisch, maar Grave maakt van deze nood een deugd. Boeiend zijn met name de hoofdstukken over onderwerpen als de Derde-Rijk-activiteiten van voormalige Duitse neerlandici, de omgang met de Zuid-Afrikaanse apartheid, de contacten met de Russische neerlandistiek en de verhouding met de Taalunie.

Dat geldt ook voor de ingevoegde biografische profielen van centrale figuren als administrateur Henny Moolenburgh-Ekkel, de Deense neerlandica Geerte de Vries, de Poolse neerlandicus Stanislaw Prędoła en de administrateur, later IVN-directeur Marja Kristel. Die smaken naar meer en doen de behoefte voelen aan een nog groter bio- en bibliografisch naslagwerk van (ook extramurale) neerlandici dan wat er thans op de dbnl ter beschikking staat. Dat een boeiende figuur als de Leipziger hoogleraar Gerhard Worgt eerder terloops wordt behandeld, doet tevens het gemis beseffen van regionaal georiënteerde geschiedenissen van de buitenlandse neerlandistiek. Hier wordt de thematisch-methodologische beperking duidelijk die de auteur zichzelf heeft opgelegd: hij beschrijft de geschiedenis van de IVN voornamelijk op basis van de eigen archiefstukken, waardoor interne bestuursperikelen veel aandacht krijgen. Omgevingsfactoren als het politiek beleid en verwante instaties komen ter sprake, maar de institutionele kontekst van de internationale neerlandistiek waarin de IVN actief is in een gedifferentieerd veld temidden van andere regionale docentenplatforms en -verenigingen, blijft daarbij grotendeels buiten beschouwing.

Mede op basis van interviews met voormalige voorzitters werpt Grave een voorzichtige blik op de toekomst van de IVN met de Taalunie. Hij onthoudt zich van een evaluatie van de laatste jaren, maar concludeert dat het van belang is de samenwerking met de Taalunie productief te houden en ook in deze onzekere tijden vertrouwen in de toekomst te hebben. Mede gezien zeer recente ontwikkelingen als het door minister Dijkgraaf jaarlijks toegekende miljoen voor de internationale neerlandistiek heeft de auteur daar volkomen gelijk in. De Internationale Vereniging voor Neerlandistiek is springlevend en zal dat ook blijven.

Oldenburg

Hans Beelen